

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної

Кафедра вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **«Формування загальної естетичної компетенції
молодших школярів на уроках музичного мистецтва»**

Студентки 2 курсу МС ОММ групи

Освітньої програми: 014 Середня освіта

Спеціальності: 13 Музичне мистецтво

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти: магістр

Конончук Марії Володимирівни

Науковий керівник: **Онофрійчук Людмила Миколаївна,**
кандидат педагогічних наук, ст. викл.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)
_____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)
_____	_____
(підпис)	(ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Проблема формування загальної естетичної компетенції особистості у філософській та психолого-педагогічній літературі: історична ретроспектива розвитку.....	7
1.2. Сутність і структура естетичної компетенції молодших школярів	16
1.3. Педагогічні умови формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва.....	21
Висновки до першого розділу	21
 РОЗДІЛ ІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	 34
2.1. Аналіз стану сформованості загальної естетичної компетенції молодших школярів	34
2.2. Фахова підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва до процесу формування загальної естетичної компетенції молодших школярів.....	51
2.3. Практичне забезпечення процесу формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва	59
Висновки до другого розділу	75
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
 ДОДАТКИ.....	 80

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота містить 4 таблиці і 3 рис. Загальний обсяг – 80 сторінок (без додатків).

Серед найбільш актуальних проблем, які аналізуються в дослідженні – формування загальної естетичної компетенції дітей молодшого шкільного віку, що сприяє особистісно-ціннісному ставленню до дійсності та мистецтва, розвиває естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність.

Дослідження проводилось поетапно. На першому етапі – **«ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ»** розкрита проблема формування естетичної компетенції особистості в історичному контексті та психолого-педагогічній науковій літературі; роль музичного мистецтва у загальному розвитку особистості; педагогічні умови формування естетичної компетенції у практиці сучасної початкової школи.

На другому етапі – **«ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»** визначено стан сформованості загальної естетичної компетенції молодших школярів, особливості фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до процесу формування загальної естетичної компетенції молодших школярів

За результатами дослідження зроблені висновки та внесені пропозиції щодо використання сучасних інноваційних методів у процесі уроків музичного мистецтва у початковій школі.

Ключові слова: естетична компетенція, уроки музичного мистецтва.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Невід'ємним компонентом формування сучасної загальної культури особистості є естетичне виховання. Воно спрямовано на формування її здатності до художньо-естетичного сприйняття навколишньої дійсності в усіх сферах діяльності людини. Нажаль дане питання знаходяться в режимі очікування свого вирішення в культурно-освітній сфері сьогодення. Дана проблема в Україні завжди розглядалась в єдиному руслі культури і музичної педагогіки. Тому одним з найважливіших завдань естетично-виховної роботи є збереження кращих надбань музичної спадщини у сучасній практиці.

Формування естетичної компетенції передбачає не тільки наявність почуття прекрасного, а й уміння формувати знання і навички учнів бачити красу в оточуючій дійсності, зокрема у фольклорі, народних ремеслах, традиціях, музичних звичаях та обрядах, уміння відрізнити прекрасне від потворного, жити за законами краси та самостійно творити її.

Водночас зазначені наукові розвідки, присвячені формуванню естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва, незважаючи на значну кількість та багатоаспектний характер, мають опосередковане відношення до предметного поля нашого наукового дослідження. Проблема формування естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва майже не розглядалась.

Зокрема узагальнення наукових поглядів учених увиразнює те, що методологічним підґрунтям сучасних наукових підходів до визначення естетичної компетенції слугують розробки значної кількості науковців, зокрема її філософські аспекти розглядаються в наукових працях Ю. Афанасьєва, М. Кагана, М. Киященка; психологічні аспекти висвітлюються у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова; педагогічні аспекти розкриті в роботах Н. Дем'янко, О. Джус, С. Морозової, С. Процика, А. Соколової, Є. Федотова.

Отже, актуальність проблеми, її педагогічна значущість обумовили вибір теми дослідження: *«Формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва»*.

Мета дослідження полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці педагогічних умов формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Об'єкт дослідження – процес формування загальної естетичної компетенції молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми дослідження;
- висвітлити історичну ретроспективу розвитку проблеми формування загальної естетичної компетенції особистості у філософській та психолого-педагогічній літературі;
- здійснити дефінітивний аналіз ключових понять дослідження «естетична компетенція», «музично-естетична компетенція»;
- виявити педагогічні умови, якими забезпечується ефективність формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва.
- розробити і експериментально дослідити практичну реалізацію педагогічних умов, якими забезпечується ефективність формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Для вирішення поставлених завдань було застосовано такі **методи дослідження**:

- теоретичні – аналізу і синтезу, абстрагування й ідеалізації, моделювання і конкретизації теоретичного знання, узагальнення педагогічного досвіду. Ці методи сприяли осмисленню суті дефініцій

магістерського дослідження «естетичної компетенції» та «музично-естетичної компетенції», розкриттю педагогічних умов естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва;

- експериментально-емпіричні – спостереження, бесіди, опитування, тестової діагностики, що дозволили діагностувати рівні естетичної компетенції та ефективність педагогічних умов;
- статистичні – методи математичної та графічної обробки експериментальних даних, які забезпечили можливість оцінити педагогічну ефективність проведеного дослідження.

Експериментальною базою дослідження виступив «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІ ступенів-ліцей № 7 Вінницької міської ради».

Експериментальною базою дослідження виступив «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІ ступенів-ліцей № 7 Вінницької міської ради».

Апробація результатів дослідження: Конончук М. А. Роль пісенної творчості Володимира Івасюка в естетичному вихованні учнів // Творчість Володимира Івасюка в контексті сучасної національної культури: Зб. матеріалів студентського науково-регіонального форуму (м. Вінниця, 2 квітня 2019 р.) / Гол. ред. Кушнір К. – Вінниця : ВГМО «Розвиток», 2019. – 140с. **Конончук М. А.** Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами Актуальні питання мистецької освіти та виховання: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів кафедри вок.-хор. підготовки, теорії та методики музичної освіти (Вінниця, 4 квітня 2019 р.) / за ред. Т.В. Белінської. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – С. 94-98.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 114 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні запропоновано новий підхід до вирішення актуальної проблеми формування естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва, що відображений в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов досліджуваного процесу.

Результати експериментальної роботи із впровадження визначених педагогічних умов засвідчили досягнення мети, ефективність розв'язання завдань і дали підстави для наступних *висновків*:

1. Аналіз наукової літератури та практики щодо процесу формування естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва, досвіду з проблеми підготовки вчителів до даного виду роботи, дав можливість стверджувати що проблема дослідження є досить актуальною і недостатньо вивченою.

2. Уточнено зміст ключових дефініцій дослідження *«естетична компетенція»*, як наявність почуття прекрасного, наявність знань, умінь та навичок бачити красу в оточуючому світі, творах мистецтва, зокрема засобами музичного мистецтва (фольклорі, музичних звичаях та обрядах, різних видах музичної діяльності на уроках музичного мистецтва та в позакласній музичній роботі з школярами), уміння відрізнити прекрасне від потворного, жити за законами краси та самостійно творити її; *«музично-естетична компетенція»* як діяльність, спрямовану на сприйняття музичного мистецтва як засобу самореалізації особистості, що включає в себе здатність і готовність розуміти роль мистецтва в людській життєдіяльності, розуміння прекрасного і потворного в музичному мистецтві і навколишньому світові, розвиток музично-естетичних почуттів і переживань, формування естетичних умінь і прагнення створювати прекрасне у музичному мистецтві та до естетичного розвитку та самовдосконалення, розвиток художніх здібностей, обдарувань в сфері музичного мистецтва, включення молодшого школяра в музично-творчу творчу діяльність.

3. На основі особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів нами обґрунтовано педагогічні умови: підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва до процесу формування загальної естетичної компетенції молодших школярів; створення відповідного освітньо-виховного середовища; використання естетико-виховного потенціалу уроків музичного мистецтва.

4. На основі критеріїв та відповідних показників (*когнітивного критерію* – наявність базових музично-естетичних теоретичних знань, об'єм, глибина усвідомлення уявлень про жанри музичного мистецтва, осмислення, розуміння краси за допомогою художньо-образної мови музичного мистецтва, *дослідницька* музично-естетична пошуково-дослідницька робота учнів; *ціннісно-мотиваційного критерію* – музично-естетичний кругозір, збагачення емоційно-естетичного досвіду, позитивна мотивація та прояв інтересу до уроків та творів музичного мистецтва, спрямованість та мотивація школяра до музично-естетичного виховання; *практично-діяльнісного критерію* – застосування музичних знань, умінь та навичок на практиці; активізація набутого досвіду (сприймання музичного твору на слух та вміння дати оцінку прослуханого твору, здатність до ритмічної імпровізації, співу та інсценізації вокальних творів, гри на дитячих музичних інструментах, здатність відчувати красу звучання музичного твору, вміння передавати її у виконавській діяльності, здатності до художньо-естетичної самореалізації)

Охарактеризовано рівні сформованості естетичної компетенції молодших школярів (високий, середній, низький).

5. За результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що причиною недостатньої рівня сформованості естетичної компетенції школярів є відсутність відповідної технології, методики, педагогічних умов, не використання повною мірою естетико-виховного потенціалу музичних дисциплін і позааудиторної діяльності щодо даного виду роботи, не підготовленість вчителів до процесу формування естетичної компетенції школярів на уроках музичного мистецтва, неефективність змісту, форм і

методів відповідної роботи; формалізм; відсутність інноваційних наукових підходів та ін.

6. Нами запропоновано *педагогічні рекомендації* щодо процесу формування естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва, серед них: створення належних умов для самоосвіти та належного професійного зростання з даного виду роботи; створення ефективної мотиваційної системи та системи заохочення педагогів та учнів; систематичне пропагування кращого досвіду наукової педагогічної діяльності щодо формування естетичної компетенції школярів на уроках музичного мистецтва; мотивація педагогів щодо участі в науково-практичних конференціях різних рівнів та ін.

Доведено, що ефективність процесу формування естетичної компетенції школярів на уроках музичного мистецтва значною мірою залежить від готовності вчителів. Педагогічна підготовка педагогів має здійснюватись через їх участь у лекціях, бесідах, семінарах, психолого-педагогічних консилиумах, що сприяло підвищенню їх фахового рівня, збагаченню педагогічної майстерності щодо використання педагогічних інновацій з метою формування естетичної компетенції школярів на уроках музичного мистецтва.

Дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми формування загальної естетичної компетенції молодших школярів на уроках музичного мистецтва. Перспективним вважаємо вивчення методики формування естетичної компетенції школярів на уроках музичного мистецтва та позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин З. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. Москва, 1983. 691 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Философско-психологическая концепция С. Л. Рубинштейна : к 100-летию со дня рождения. Москва, 1989. 248 с.
3. Авдієвський А. Т., Болгарський А. Г. Програми з музики для середньої загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики: 1 – 4 класи. К.: Освіта, 1991. С. 11-187.
4. Алексеева В. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности. Психологический журнал. 1984. № 5. С. 63-70.
5. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підручник. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
6. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. Л.: Музыка, 1965. 151 с.
7. Бабанский Ю. К. Оптимизация процессу обучения. М.: Музыка, 1982. С. 38-61.
8. Барвінок Л. Л. Ти і музика навколо тебе. Особливості формування музично-естетичної культури молодших школярів у позашкільній роботі // Рідна школа. 1999. № 5. С. 54-56.
9. Бекина С. И., Орлова Т. М. Учите детей петь: Песни и упражнения для развития голоса у детей 5 – 6 лет: Книга для воспитателя и муз. руководителя дет. сада. М.: Просвещение, 1987. 144 с.
10. Бервецький З. Т., Хлєбнікова Л. О. Виховувати музичну культуру. Грані творчості: Кн. для вчителя. К.: Рад. школа, 1989. С. 126-140.
11. Беркман Т. Л. Музыкальное развитие учащихся в процессе обучения пению. М., 1961. С. 7-23.
12. Берлянич М. Б. Основы воспитания начинающего скрипача. Лань.: СПб., 2000. С. 88-89.
13. Берхин Н. Б. О замечаниях Б.Ананьева на «Психологию искусства» Л.Выготского. Психол. журнал. Т. XI. 1990. Выпуск №1. С. 117-123.

- 14.Бібік Н. Аналіз суперечностей у запровадженні компетентнісного підходу в шкільній освіті. Гірська школа.2015. №12-13. С.44-47.
- 15.Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. М.: Большая российская энциклопедия, 2003. 528 с.
- 16.Борев Ю. Б. Эстетика. М.: Высшая школа, 2002. 511 с.
- 17.Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребенка. М.: Просвещение, 1968. 356 с.
- 18.Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Педагогика, 1987. 344 с.
- 19.Всемирная литература. Ч.1. От зарождения словесности до Гёте и Шиллера. Глав. ред. М. Д. Аксёнова. М.: Аванта+, 2001. 672 с.
- 20.Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах. К., 1994. С. 4-31.
- 21.Гилфорд Дж. Структура интеллекта. Психология мышления. М., 1965. С. 84-105.
- 22.Глазунова Л. В. Жанрово-типологічна структура персоніологічних досліджень на сучасному етапі розвитку українського бібліографознавства: Вісник Харківської державної академії культури. 2012. - Вип. 35. - С. 100-110.
- 23.Глубоковский М. К. Гигиена голоса. М.: Университетская типография, 1899. С. 211-250.
- 24.Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва. К.: НМАУ, 1997. 301-367.
- 25.Головинский Г. Л., Ротерштейн М. И. Книга о музыке: популярные очерки. М., 1988. С. 22-41.
- 26.Гордійчук М. М. Співи та музика. К.: Радянська школа, 1962. С. 114-123.
- 27.Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. 105 с.
- 28.Дахин А. Компетениця и компетентность: сколько их у российского школьника ? // Стандарты и мониторинг в образовании. 2004. № 2. С.42-47.

29. Дем'янко Н. Ю. Основи хорознавства і методика роботи з хором: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів освіти і культури. Полтава: ПДПУ, 2004. 90 с.
30. Державний стандарт початкової загальної освіти. Галузь «Мистецтво». Початкова школа. 2001. № 1. С. 28-54.
31. Джильи Б. Воспоминания. Л.: Музыка, 1964. С. 7-12.
32. Дмитрієва Л. Г., Черноіваненко Н. М. Методика музичного виховання в школі. М., 2000. С. 2-18.
33. Дьяченко С. О. Отрицание и преемственность в развитии культуры. Харьков: Основа, 1992. 273 с.
34. Емельянов В. В. Развитие голоса: координация и тренинг. СПб.: Лань, 2000. 192 с.
35. Эстетика: Словарь / Под ред. А. А. Беляева и др. М.: Политиздат, 1989. 447 с.
36. Левчук Л. Т. Естетика: Підручник. К.: Вища школа, 2006. 431 с.
37. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту»
38. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования. М.: Эйдос, 2006. 5 мая. 326 с.
39. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. К.: Укр.-фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
40. Кабалевський Д. Б. Воспитание ума и сердца: книжка для учителя. М.: Просвещение, 1984. С. 112-201.
41. Кабалевський Д. Б. Прекрасне пробуджує добре. К., 1982. С. 14-21.
42. Каган М. С. Філософія культури. СПб., 1996. 415 с.
43. Кичук Н. В. От творчества учителя к творчеству ученика. Измаил, 1992. 96 с.
44. Кожевніков В. Поняття «компетентність» у педагогіці: за матеріалами: Освіта.ua. 03.11.2008. URL: / <http://osvita.ua/school/theory/1964>.

- 45.Кошиць О. А. Про українську пісню й музику. Київ: Музична Україна, 1993. 48 с.
- 46.Лабковская Г. С. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. М.: Просвещение, 1983. 304 с.
- 47.Лановик З. Б., Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: Підручник. К., 2006 597 с.
- 48.Лаури-Вольпи Дж. Вокальные параллели. Л., 2013. С. 33-42.
- 49.Левидов И. И. Певческий голос в здоровом и больном состоянии Л-Д: Искусство, 1939.С. 51-74.
- 50.Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. К.: Музична Україна, 1989. С. 11-76.
- 51.Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Избранные психологические произведения: в 2-х т. М.: Педагогика, 1983. Т. 2. С. 93-231.
- 52.Лиманський П.Т., Тягло Є.І. Використання образно-художньої мови в роботі з молодіжним шкільним хором: Методичні рекомендації. Полтава: ПДПШ, 1992. 15 с.
- 53.Лиманський П.Т., Тягло Є.І. Вокально-хорова робота вчителів музики у дитячому хорі.Полтава, 1998. 76 с.
- 54.Маслоу А.Г. Мотивация и личность. Спб,: Евразия, 2001. 478 с.
- 55.Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Х.: Ранок, 2006. 256 с.
- 56.Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика. К., 2006. 431 с.
- 57.Матковська М.В. Методичні засади розвитку слухо-моторних уявлень молодших школярів у процесі музичного навчання: дис. канд. пед. наук. Суми, 2002. С. 171-190.
- 58.Мінасян Н.Г. Сутність поняття естетико-виховний потенціал уроків зарубіжної культури. Збірн. наук.праць «Педагогічні науки». К., № 51. С.51-58.

59. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению. М.: Просвещение, 1987. 95 с.
60. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва. Київ: Музична Україна, 1971. С. 12-88.
61. Михайлова М.А. Развитие музыкальных способностей детей. Ярославль: Академия развития, 1997. С. 37-82.
62. Мордвинов В. П. Практика основной работы по постановке голоса. М.: Государственное музыкальное издательство, 1948. С. 44-109.
63. Музехольд А. А. Акустика и механика человеческого голосового органа. М.: Музыкальный сектор, 1925. С. 3-91.
64. Назаренко И. К. Искусство пения. М.: МУЗГИЗ, 1948. С. 103-122.
65. Назарова Т. С. Педагогическая технология: новый этап эволюции. М.: Педагогика, 1997. №3. С. 20-21.
66. Нестеренко Е. Е. Размышления о профессии. М.: Искусство, 1985. С. 18-93.
67. Овчинникова Т. С. К вопросу о воспитании детского певческого голоса в процессе работы с хором. М.: Музыкальное воспитание в школе, 1966. №5 46 с.
68. Онофрійчук Л.М. Розвиток естетичної культури школярів у процесі позакласної музичної діяльності// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми //Зб. наук. праць – випуск 41 /Редкол. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. С. 115-120.
69. Онофрійчук Л.М., Сушкевич Л.В. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва до педагогічної практики в середніх навчальних закладах // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми //Зб. наук. праць випуск 46 /Редкол. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 135-140.

- 70.Онофрійчук Л.М. Формування естетико-комунікативної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Вип. 42 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2014. С. 236-240.
- 71.Падалка О. С. Педагогічні технології. Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана. К., 1995. 253 с.
- 72.Пальчевський С.С. Педагогіка: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2007. 576 с.
- 73.Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. І. О. Бартенєва, І. М. Богданова, І. В. Бужина. Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2002. 344 с.
- 74.Педагогічна майстерність: Підручник [за заг. ред. І. Зязюна]. К.: Вища школа, 1997. 349 с.
- 75.Печерська Є. П. Уроки музики в початкових класах. Київ: Лебідь, 2001. С. 12-45.
- 76.Преображенский А. В. Культовая музыка в России. Л.: Academia, 1924. 123 с.
- 77.Прянишников И. М. Советы обучающимся пению. М.: Музгиз, 1958.С. 41-67.
- 78.Раввінов О. Г. Методика хорового співу в школі. К.: Муз. Україна, 1971. 124 с.
- 79.Радлов В. В. Сравнительная грамматика северных тюркских языков. Фонетика. Лейпциг, 1883. С. 119-121.
- 80.Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2011. 640 с.
- 81.Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. АПН СССР. М.: Педагогика, 1989. Т.2. 328 с.

- 82.Рудницька О. П. Педагогіка: загальна і мистецька: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2005. 360 с.
- 83.Сайгушина О. П. Концепция целостности в современной педагогике и музыкальном исполнительстве // Современные проблемы педагогики муз.вуза. СПб., 1999. С. 13-24.
- 84.Семиченко В. А. Концепция целостности и её реализация в профессиональной подготовке будущих учителей: дис. докт. псих. наук. К., 1992. 432 с.
- 85.Свадковський І. Ф. Хрестоматія з історії педагогіки. М., 1936. 324 с.
- 86.Сластенин В. А.Общая педагогика. М., 2002. 265с.
- 87.Словник іншомовних слів. За ред. О. С. Мельничука. К., 1974. 776 с.
- 88.Сотська Г. Сутність поняття «естетична культура вчителя»: теоретичний аспект. Імідж сучасного педагога. 2013. № 7. С. 28-31.
- 89.Спенсер-мл Лайл М. Компетенции на работе. М: НІРРО, 2005. 384 с.
- 90.Стахевич О.Г. Основы вокальної педагогіки. Суми: СДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. Ч.1. 92 с.
- 91.Стулова Г. П. Теория и практика работы с детским хором. Москва: Музыка, 2002.С. 3-55.
- 92.Стулова Г.П. Хоровой класс. Теория и практика вокальной работы в детском хоре: Учебное пособие. М.: Просвещение, 1988. 126 с.
- 93.Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника. К.: Радянська школа, 1976. 317 с.
- 94.Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. Избранные труды: в 2-х т. М.: Педагогика, 1985. Т.1. 328с.
- 95.Теплова О.Ю. Теоретичні основи формування готовності до творчої самореалізації вчителя музики. Вінниця: ВДПУ, 2006. Вип.18. С.178-191.
- 96.Терентьева Н.А. Художественно-творческое развитие младших школьников на уроках музыки в процессе целостного восприятия различных видов искусства. М.: Прометей, 1990. 184 с

97. Тушева В. В. Творчі завдання на уроках музики. Початкова школа. К., 1997. №6 С. 41-65.
98. Хлебнікова Л. О. Автор улюблених пісень: Український композитор. Початкова школа. К., 2006. №5. С. 58-59.
99. Хлебнікова Л. О. Виховання в молодших школярів творчого начала на уроках музики. Музика в школі. Вип.4. К.: Музична Україна, 1977. С. 24-36.
100. Хлебнікова Л. О. Методика хорового співу у початковій школі. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2006. С. 33-90.
101. Хомський Н. Аспекты теории синтаксиса. М. : Издательство Московского университета, 1972. 259 с.
102. Чаплин О. В. Вопросы вокальной педагогики. М.: Музыка, 1969. С. 30-51.
103. Чміль Ю.К. Оптимізація роботи дитячого хору: Навч. посібник. К.: КДПШ, 1993. 76 с.
104. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. М.: Знание, 1979. С. 26-30.
105. Шацкая В. Н. Детский голос (экспериментальные исследования)/. М.: Педагогика, 1970. С. 19-81.
106. Шацкая В. Н. Развитие детского голоса. М.: Педагогика., 1963. С. 71-153.
107. Шевченко Г. П. Естетичне виховання школярів засобами комплексного впливу різних видів мистецтва. Радянська школа. 1972. №7. С. 21-74.
108. Шинкарук В.І. Філософський енциклопедичний словник. К., 2002. 800 с.
109. Шульгіна В. Д. До питання про психологію дитячої музичної творчості. Музика в школі. К.: Музична Україна, 1977. Вип.4. С. 9-13.
110. Шуть М. М. Музично-ігрова діяльність молодшого школяра (уроки музики). Розкази онуку. 1999. №7-8. С. 16-20.

111. Щербакова К.В. Діагностування творчих здібностей учасників художньо-творчих колективів. Молодь і дозвілля: Збірка статей. К.:УНДП, 1995. С.25-28.
112. Щербань В. П. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі. Початкова школа. 1997. №9.С. 13-54.
113. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами художньої культури: Навч. посібник. К.: УДКУ, 1993. 80 с.
114. Юссон Р. Певческий голос. М.: Музыка, 1974. С. 112-183.
115. Юцевич Ю. Є. Позакласна музично-виховна робота з школярами молодших класів. Музика в школі. К.: Музична Україна, 1981. №7 С.55-62.
116. Юцевич Ю.Є. Про зміст і структуру індивідуальної вокальної підготовки учителя музики до роботи в школі. Музика в школі. К.: Муз. Україна, 1982. Вип. 8. С.33-42.
117. LM Onofrichuk, IS Sidorova. CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FORMATION OF THE BASICS OF STUDENTS' AESTHETIC CULTURE Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Vol. 3. Lublin: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2017. P.154-170.